

В основу рейтингової системи оцінювання покладено: оцінку максимально широкого спектра досягнень; оцінку знань із погляду їх практичної вживаності; стимулювання; ніяких штрафних вирахувань у накопичувальній частині рейтингу; включення особистих досягнень “портфолію”; створення основи для вибору сфери й виду майбутньої діяльності; використання принципу зростаючих коефіцієнтів при підрахунку балів; урахування освітніх результатів і досягнень, виходячи із їх значущості в освітній програмі ВНЗ і з урахуванням індивідуального (профільного) вибору.

Результати рейтингу в освітньому процесі використовуються для побудови системи комплексного моніторингу ефективності освітньої програми; підвищення рівня мотивації студента в різних сферах діяльності; побудови індивідуальних освітніх програм.

Таким чином, освіта в Україні сьогодні має ґрунтуватися не тільки на традиційних (знання, вміння, навички) засадах, а й на нових, інноваційних засадах запропонованих ЮНЕСКО: “вчитися знати, вчитися робити, вчитися бути, вчитися співіснувати”.

Висновки. Сучасна модульна система освіти передбачає й новий підхід до оцінювання студентів. Необхідно оцінювати не лише обсяг знань, умінь і навичок, а й у цілому професійну компетентність майбутнього фахівця. Для цього запропоновано введення рейтингової системи оцінювання. Якісні показники доцільно використовувати як елементи ключових компетентностей, що визначають успіх у роботі та житті. Створена нами модель включає два основні компоненти: рейтинг академічної успішності – змінюється за підсумками півріччя з урахуванням оцінок з навчальних предметів, “портфолію” – накопичувальною системою обліку самих різних досягнень.

Враховуючи чітко сформульований запит суспільства на комплексну освіту, ми вважаємо перехід до рейтингової системи оцінювання у вищій школі потрібним і своєчасним. Одночасне врахування низки елементів ключових компетентностей дає змогу отримати об’єктивну повну картину формування компетентностей.

Література

1. Мамардашвили М.К. Мой опыт нетипичен / М.К. Мамардашвили. – СПб. : Азбука, 2000. – 345 с.
2. Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (ніженський державний університет імені миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2008 – № 3. – С. 53–57.
3. Пономарьова Г.Ф. Вища освіта України в парадигмі євроінтеграції (курс лекцій) : навч. посіб. / Г.Ф. Пономарьова, А.А. Харківська, Т.В. Отрошко. – Х., 2008. – 336 с.
4. Поппер К.Р. Объективное знание. Эволюционный подход / К.Р. Поппер. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 281 с.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/2340>.

ХАУСТОВА О.В.

РОЗВИТОК ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ПЕДАГОГІЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Зміни суспільної свідомості, пов’язані з кризою в соціально-економічній та духовній сфері, спрямували наукові пошуки на переосмислення ролі духовного чинника відродження України. Втрата духовних орієнтирів особистості, недостат-

ня сформованість духовного досвіду пізнання, переживання, взаємодії, творчості негативно впливає на розвиток найголовніших соціальних процесів. Духовне здоров'я дитини в таких умовах потребує інтенсивної підтримки, яку мають здійснювати педагоги. Для цього вчитель має виявляти свій духовний потенціал як основу виховного впливу на дитину. Розвиток духовного потенціалу педагога стає одним із пріоритетів неперервної педагогічної освіти в цілому й післядипломної зокрема.

Організація такого післядипломного педагогічного процесу, який здатний справляти розвивальний вплив на духовний потенціал педагога, є складним завданням, вирішити яке можна, спираючись на здобутки видатних педагогів сучасності й минулого. Тому актуальним є дослідження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського, які можна покласти в основу діяльності з розвитку духовного потенціалу вчителя.

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що концептуальні ідеї В.О. Сухомлинського щодо духовного розвитку педагога покладені в основу багатьох сучасних педагогічних досліджень, а саме: виховної майстерності педагога І.Д. Бега; педагогіки духовності І.А. Зязюна; духовного розвитку особистості Е.О. Помиткіна; духовності як якості особистості О.В. Сухомлинської; розвитку гуманістичного потенціалу майбутнього педагога вищої школи А.В. Сущенка; перспектив розвитку післядипломної педагогічної освіти Т.І. Сущенко та ін.

Українські дослідники використовують спадщину В.О. Сухомлинського для детального вивчення методологічних засад виховання духовності (Н.А. Іордакі, Г.П. Шевченко та ін.); формування духовного, духовно-творчого потенціалу студентської молоді (В.В. Вербець, О.М. Олексюк та ін.); розвитку духовної культури, цінностей особистості (Л.С. Сидоренко, О.М. Целякова та ін.), розвитку духовності вчителя (Т.М. Ткачова, С.Я. Черніков та ін.).

Зарубіжні дослідники також звертаються до ідей класика української педагогіки для проведення досліджень духовного розвитку майбутнього вчителя (В.М. Пустовалов, Г.А. Трибушна та ін.); розвитку духовного досвіду, духовної культури студентів (О.К. Нестеров, Н.К. Полукарова, І.В. Юстус та ін.); творчості й вирішення завдань духовного розвитку особистості (М.В. Горелікова та ін.); підготовки до духовно-морального виховання дітей (Л.П. Гладких та ін.).

Однак залишаються слабо вивченими в сучасній педагогіці джерела вирішення проблеми розвитку духовного потенціалу вчителя в працях класиків вітчизняної педагогіки.

Мета статті – розкрити теоретичні основи розвитку духовного потенціалу вчителя за В.О. Сухомлинським.

Аналіз педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського дав змогу виокремити такі аспекти вивчення означеної проблеми, як: ускладнення в духовному розвитку педагогів; концептуальні засади й теоретичні підвалини розвитку духовного потенціалу педагогів; умови організації розвитку духовного потенціалу педагогів у післядипломний період.

Ускладненнями духовному розвитку педагогів В.О. Сухомлинський бачить недостатню розвиненість загальної та емоційної культури, нестачу вільного часу у вчителя, його завантаженість “писаниною”. Він зазначає: “Тут питання упирається насамперед у вільний час учителя. Як повітря для здоров'я, він потрібен для постійного духовного збагачення вчителя” [4, с. 91]. Однак останнім часом “паперова

робота” забирає все більше часу вчителя, що свідчить про необхідність перегляду вимог до його звітності.

Одним з найбільших ускладнень актуалізації духовного потенціалу педагога є тенденція до перебільшення ролі навчання над вихованням у шкільній практиці, тоді як В.О. Сухомлинський зазначає: “Навчання – це насамперед взаємини між людьми, обмін духовними цінностями, взаємна віддача сердечної доброти, співчутливості. Усе шкільне життя повинно бути пройняте духом гуманності” [4, с. 127]. Тому перспективою вдосконалення післядипломної освіти вчителя є поглиблення підготовки до здійснення виховної роботи, тоді як на сьогодні зведено до мінімуму курсову перепідготовку класних керівників.

Продовжуючи його думку про те, що “ідеал – це духовна серцевина особистості” [4, с. 110], ми робимо висновок про те, що суперечливість педагогічних ідеалів сучасності породжує перешкоди розквіту духовного потенціалу вчителя. Подолання подібних суперечностей можливе в умовах діалогізації післядипломного педагогічного процесу, організації дискусій щодо сутності ідеалів, які спрямовують навчально-виховну діяльність.

Розглядаючи особливості праці вчителя з духовного виховання школярів, В.О. Сухомлинський змальовує безліч видів діяльності, які дають змогу досягти позитивних зрушень у розвитку духовного світу вихованців. Однак практика підготовки вчителів не враховує необхідності організації такого освітнього процесу, який би дозволив опанувати означеними видами діяльності повною мірою. Отже, необхідна докорінна перебудова неперервної педагогічної освіти в цілому й у післядипломний період зокрема. Для її здійснення слід врахувати певні концептуальні засади, які надає можливість визначити спадщина В.О. Сухомлинського.

Провідною концептуальною ідеєю розвитку духовного потенціалу вчителя є твердження В.О. Сухомлинського про те, що кожна людина має “осягнути щастя повноти свого духовного життя” [2, с. 73]. Отже, саме створення умов для досягнення вчителем повноти духовного життя має стати однією з пріоритетних цілей післядипломної педагогічної освіти. Розвиток і актуалізація духовних потенціалів учителя як спосіб досягнення цієї мети відбувається в умовах поєднання трудового й духовного життя як єдності [2, с. 80], врахування залежності духовного життя (інтелектуального розвитку, мислення, уваги, пам’яті, старанності тощо) від фізичних сил людини [4, с. 62], “формування духовного світу людини в тісному зв’язку як з її розумовим та фізичним, так і з моральним та естетичним розвитком” [3, с. 212], врахування закономірностей духовного життя, які залежать від вікових особливостей [3, с. 233], на що вказує видатний педагог-гуманіст.

Теоретичними основами дослідження умов розвитку духовного потенціалу вчителя в післядипломному педагогічному процесі є основні поняття педагогіки духовності, які визначає В.О. Сухомлинський, такі як: духовне багатство людини, сфера духовного життя, духовні сили людини, духовний розвиток, духовне життя школи.

Розглянемо ці поняття. Так, основоположним для подальшого дослідження є поняття “духовне багатство людини”, яке В.О. Сухомлинський формулює таким чином: “Духовне багатство людини – моральна спрямованість вищих форм психічної діяльності, ідейність спонукань, інтересів, думок, поглядів, переконань – визначається характером, змістом, суттю громадського життя особистості, її взаєминами з іншими людьми, її роллю в трудовому житті колективу” [3, с. 212].

Духовне багатство людини виявляється у сфері її духовного життя, визначення сутності якого ми знаходимо у працях В.О. Сухомлинського: “Сфера духовного життя людини – це розвиток, формування й задоволення її моральних, інтелектуальних і естетичних запитів та інтересів у процесі активної діяльності. Джерелом духовного світу людини є матеріальний світ, об’єктивна дійсність і особливо такі важливі її сфери, як громадське життя людини, її соціальний і моральний досвід” [3, с. 212]. Вершиною духовного життя людини, показником найвищого ступеня розвитку її інтелекту, почуттів, волі він вважає творчість – створення духовних і матеріальних цінностей високої суспільної значущості [3, с. 278].

Розгляд цих понять на сторінках праць В.О. Сухомлинського показує: “Духовне життя, духовне багатство людини визначається багатством її справжнього ставлення до навколишнього світу, змістом і характером її взаємодії з природою та людьми. В цих стосунках і в цій взаємодії на першому місці стоїть активність праці, думки, почуття, що виливається зрештою в діяльність, покликану перетворювати світ” [3, с. 233].

Сутність духовного потенціалу особистості найбільше відображає дефініція “духовні сили людини”. В.О. Сухомлинський відносить до духовних сил людини розум, почуття, погляди, переконання, волю особистості.

Визначаючи сутність духовного розвитку особистості, В.О. Сухомлинський зауважує, що він є процесом багатограним, безперервним і водночас єдиним [3, с. 234], являє собою “наслідок впливу об’єктивної дійсності на індивіда, зокрема взаємовідносин особистості й колективу” [3, с. 238].

Духовне життя школи В.О. Сухомлинський розуміє як дуже широке поняття: “Це й пробудження, розвиток, задоволення різноманітних інтелектуальних інтересів, не пов’язаних безпосередньо з обов’язковим навчанням, і те, що ми називаємо рухом, життям знань (застосування знань на практиці, активна діяльність, у процесі якої відбувається обмін знаннями в колективі). Це й творча праця, і самостійний інтелектуальний розвиток, становлення індивідуальних здібностей, покликання, життєвої мети” [2, с. 76]. При цьому велике значення мають такі фактори, як: поєднання колективного й індивідуального елементів духовного життя [2, с. 76]; наповнення почуттям оптимістичної впевненості у своїх силах, почуттям власної гідності [2, с. 76]; взаємний вплив, передавання моральних багатств і цінностей [4, с. 52].

На основі ідей В.О. Сухомлинського, можна виокремити специфічні умови розвитку духовного потенціалу вчителя в післядипломний період. Необхідними умовами перебудови післядипломного педагогічного процесу як у курсовий, так і міжкурсний період з метою впливу на розвиток духовного потенціалу вчителя виявились такі, як: урахування об’єктивних умов фізичного розвитку, впливу суспільної свідомості, збагачення відносин із зовнішнім світом, активізація духовного життя школи, діяльнісне спрямування духовних сил педагога, виховання духовних інтересів і запитів, створення духовної єдності особистості та колективу, актуалізація усвідомлення педагогом єдності його професійного й духовного життя, розвиток потреб у духовному спілкуванні з дитиною, організація творчих досліджень учителів, зміна вектора педагогічного аналізу в духовну площину.

Зважаючи на те, що педагогічна праця – це постійне напруження сил душі, В.О. Сухомлинський вказує на те, що повнота духовного життя тісно пов’язана зі

здоров'ям учителя. У процесі опанування самокеруванням учителю необхідно вчитись гальмувати збудження, знаючи особливості власної нервової системи, володіти своїми емоціями [1, с. 11]. Розвиток мистецтва володіти власними емоціями, згідно з досвідом В.О. Сухомлинського, залежить від вміння не допускати таких негативних явищ, як “похмурість, перебільшення чужих пороків, гіперболізація “ненормальних” дитячих намірів і дій” [1, с. 12]. Важливим стає подолання вчителем “дурної звички вимагати від дитини того, що можна вимагати тільки від дорослого” [1, с. 12]. Для цього видатний педагог рекомендує такі засоби:

- давати напруженню розрядку, не нагнітати його; чергувати періоди значного напруження розумових зусиль з періодами порівняно спокійними; розумно використовувати час відпочинку; бережливо витратити нервові сили в повсякденній праці;
- знайти діяльність, яка допоможе подивитись на те, що викликає збудження, роздратування, в іншому світлі (зробити неприємне смішним), застосовувати гумор, доброзичливо висміювати негативне, жартом підтримувати позитивне;
- переключати енергію всього колективу разом з учителем на справу, яка вимагає духовної єдності, колективної творчості, трудової зосередженості всіх і кожного, взаємного обміну інтелектуальними цінностями;
- спілкуватися з природою, щоб фізичне напруження поєднувалося з думкою;
- активізувати гармонійне злиття в духовному житті людини її думок, почуттів, переживань і діяльності [4, с. 202].

У процесі самоосвіти та курсової перепідготовки вчителю необхідно розвивати специфічні вміння, що дають йому змогу розвивати духовний потенціал дитини, на які вказує В.О. Сухомлинський:

- здійснювати духовне спілкування педагога й дитини [4, с. 17]; розвивати мову школяра [3, с. 319];
- спрямовувати активність дитини, підлітка, юнака в таке русло, “де сила духу виявляється в мужньому вчинкові” [2, с. 119];
- відкривати перед дітьми незвичайний світ краси [4, с. 180]; ставити на перше місце духовну красу людини [2, с. 180], “навчити дитину бачити в красі навколишнього світу, в красі людських стосунків духовне благородство, доброту, сердечність і на цій основі утверджувати прекрасне в собі” [2, с. 177], “формувати в дітей, підлітків, юнацтва уявлення про прекрасну людину, про піднесене й величне в її думках, почуттях, переживаннях”, доповнюючи це живими прикладами високоморальної поведінки [2, с. 180]; поєднувати образ і слово, впливаючи на відчуття прекрасного дитини [2, с. 180]; створювати естетичну обстановку в класі, на шкільній садибі, вдома [3, с. 268];
- виховувати “вимогливою любов'ю” через відкритість серця і вимогливість до самого себе [2, с. 188]; поєднувати повагу з вимогливістю [4, с. 128];
- досягати духовної єдності, в якій вихователь і вихованець відчувають себе однодумцями [4, с. 52]; організовувати трудову співдружність [4, с. 121]; безпосередньо звертатися до розуму й серця вихованця [4, с. 74]; ділитися своїми роздумами з вихованцями [4, с. 134];
- підтримувати бажання дитини бути гарною, здійснювати моральну підтримку [4, с. 128]; розуміти причини дитячих вчинків [4, с. 139];
- висловлювати чутливість до духовного світу дитини [4, с. 129]; виявляти доброту, щирість, правдивість, відвертість [4, с. 130];

- вдосконалювати емоційну культуру й вихованість почуттів, доводити власні почуття до дитячих сердець без крику [4, с. 129];
- виражати непримиренність до духовної пустоти, фальші [4, с. 131];
- “розбудити й одухотворити в кожному цю велику людську силу – здатність, змінюючи обставини, змінювати і самих себе” [4, с. 167]; надихати, одухотворювати дітей благородними поривами й спонукати [4, с. 180];
- вдосконалювати майстерність виховання, яка “полягає в тому, щоб, знаючи, якою повинна бути людина, вміти одухотворити її прагненням до свого власного ідеалу” [4, с. 170].

Активізація самоосвіти й саморозвитку духовного потенціалу вчителя є метою методичної роботи школи й післядипломного педагогічного процесу. На її специфічне спрямування В.О. Сухомлинський вказує так: “Учитель готується до хорошого уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашої професії і технології нашої праці: щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителям треба увібрати море світла, ні на хвилину не відходячи від променів вічно сяючого світла знань, людської мудрості” [4, с. 90].

У процесі курсової й міжкурсової перепідготовки в КЗ “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” ЗОР створюються умови для розвитку духовного потенціалу вчителів на засадах ідей В.О. Сухомлинського. Так, у навчальні плани курсової перепідготовки введено спецкурс “Розвиток духовного потенціалу педагога і дитини в навчально-виховному процесі”, який передбачає опанування необхідними знаннями, вміннями й навичками сприяння духовному розвитку та саморозвитку особистості. У процесі викладання професійного модуля, а саме занять з теми “Педагогічна майстерність і професійна компетентність педагога в сучасному навчально-виховному процесі”, розглядаються питання розвитку мистецтва оволодіння вчителем власними емоціями, виховання як постійного духовного збагачення дитини, навчання як обміну духовними цінностями. У змісті лекційно-практичних занять з теми “Перспективний педагогічний досвід як фактор розвитку педагогічної майстерності”, яка є складовою професійного модуля курсової перепідготовки, червоною ниткою проходить думка про організацію творчої дослідницької діяльності вчителя, на якій наголошував В.О. Сухомлинський.

У міжкурсовий період запорізькі педагоги мають змогу бути активними учасниками роботи творчої групи “Розвиток духовного потенціалу педагога і дитини в умовах гуманізації освітнього процесу”, взяти участь у роботі постійно діючих обласних семінарів, таких як “Активізація духовно-творчого потенціалу педагога як фактор розвитку педагогічної майстерності”. Серед проблемних курсів, що пропонуються за дистанційною формою, є курс “Розвиток духовного потенціалу педагога і дитини як умова гуманізації освітнього процесу”, в роботі якого передбачено участь педагогів початкової школи, позашкільних і загальноосвітніх закладів. Це дає змогу втілювати спадщину В.О. Сухомлинського в процесі розвитку духовного потенціалу вчителя в післядипломний період.

Висновки. Отже, аналіз педагогічних ідей В.О. Сухомлинського доводить необхідність перебудови післядипломного педагогічного процесу як у курсовий, так і міжкурсовий період з метою впливу на розвиток духовного потенціалу вчителя. В основу такої перебудови можна покласти концептуальні ідеї щодо визначення досягнення вчителем повноти духовного життя пріоритетною метою післядипло-

мної педагогічної освіти, організації поєднання трудового й духовного життя як єдності, врахування залежності духовного життя від фізичних сил людини, формування духовного світу людини в тісному зв'язку як з її розумовим і фізичним, так і з моральним та естетичним розвитком, врахування закономірностей духовного життя, які залежать від вікових особливостей.

Зміст післядипломної педагогічної освіти має бути розширений, включати знання, вміння, необхідні педагогу для створення духовної спільності з дитиною, актуалізації власного духовного потенціалу. Спадщина В.О. Сухомлинського розкриває необхідні умови відповідної перебудови післядипломного освітнього процесу. Упровадження ідей В.О. Сухомлинського в процес розвитку духовного потенціалу вчителя в КЗ “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” ЗОР засвідчило їх актуальність, підвищило результативність післядипломної освіти вчителів.

Перспективи подальших розробок означеної проблеми лежать у площині визначення конкретних методів, прийомів розвитку духовного потенціалу вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті впровадження ідей В.О. Сухомлинського.

Література

1. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1984. – 254 с.
2. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – С. 62–206.
3. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський // Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості : вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – С. 209–400.
4. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 284 с.

ЦАРЕНКО О.П.

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО НАВЧАЛЬНО-ІГРОВОГО ПРОЕКТУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ

Формування мотивації – всієї сукупності мотивів, що спонукають до досягнення поставленої мети, інколи відбувається стихійно, не виступаючи предметом спеціальної діяльності. Зазвичай мотиваційна сторона навчання курсантів найменш досліджена у практиці підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ. Одним із основних завдань викладача вищої військової школи є стимулювання курсантів до вияву пізнавальних інтересів, пізнавальної ініціативи та творчої пізнавальної самодіяльності, що є основою пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників і результатом формування в них позитивної мотивації, до інноваційних педагогічних процесів, зокрема, до застосування навчально-ігрового проектування в гуманітарній підготовці. Така мотивація має ґрунтуватися на взаємозв'язку змісту матеріалу з гуманітарних дисциплін та інноваційних форм навчання курсантів із застосуванням ігрових проектів.

Аналіз наукових джерел із вивчення мотивації курсантів у процесі фахової підготовки дає змогу відзначити зацікавленість учених і педагогів-практиків проблемою мотивування суб'єктів освітнього процесу до активної навчально-пізнавальної діяльності. Зокрема, Н. Генералова характеризувала стимули, що